

بررسی قراردادهای بین‌المللی طراحی، تهیه تجهیزات و ساخت با نگاهی به جایگاه آن در نظام حقوقی ایران

محسن صادقی*

دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران و پژوهشگر گروه حقوق اقتصاد موسسه مطالعات و

پژوهش‌های بازرگانی

حبیب‌گودرزی

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۴/۷/۱۹ - تاریخ تصویب: ۱۳۸۴/۱۰/۲۲)

چکیده:

قرارداد طراحی، تهیه تجهیزات و ساخت (EPC)، یکی از قراردادهای شایع جهان امروز است. هنگامی که بخش دولتی تمایل دارد که از تخصص پیمانکاران خصوصی داخلی یا خارجی در طراحی و ساخت پروژه‌های زیربنایی استفاده کند، قراردادها EPC را قالب حقوقی مناسب می‌یابد. در این مقاله کوشیده‌ایم تا به مهم‌ترین جنبه‌های حقوقی این دسته قراردادهای از قبیل ساختار قرارداد EPC، رابطه حقوقی طرفین قرارداد، ضمانت‌نامه‌ها، مسوولیت طرفین و... بپردازیم.

واژگان کلیدی:

قرارداد EPC - طرفین قرارداد - ضمانت‌نامه‌ها - شیوه‌های تعیین حق‌الزحمه - مسوولیت.

Email: sadeghi202002@yahoo.com

* فاکس: ۶۶۹۳۸۳۷۴

از این نویسنده تاکنون مقالات زیر در همین مجله منتشر شده است:

«مفهوم و اعمال نظم عمومی در مراجع قضایی و شبه قضایی و جلوه‌های نوین آن»، سال ۱۳۸۴، شماره ۶۸. «جستاری نقادانه در اندیشه‌های هانس کلسن»، سال ۱۳۸۵، شماره ۷۴.

مقدمه

در گذشته و به منظور اجرای یک پروژه ساخت و ساز، هر بخش از کار به یک پیمانکار متخصص و کاملاً مستقل واگذار می‌شد ولی امروزه گرایش غالب بر واگذاری تمام پروژه به یک پیمانکار یا حداکثر تفکیک آن به سه قسمت طراحی، تهیه تجهیزات و ساخت (EPC) است. هر چند قراردادهای پیمانکاری در روابط خصوصی افراد بسیار شایع است اما از آنجا که پروژه‌های عمرانی و زیربنایی غالباً در اختیار بخش دولتی است و این بخش می‌کوشد که از تخصص و کارایی پیمانکاران خصوصی بهره‌مند شود لذا قراردادهای EPC بیشتر از قراردادهای پیمانکاری مورد استقبال دولت قرار می‌گیرد (<http://www.fedpubseminars.Com/Seminar/dbc.html:2007,pp1&seq>). این قراردادها صرفاً جنبه داخلی نداشته و حضور پیمانکاران خارجی در طرح‌های عمرانی کشور بدان جنبه بین‌المللی داده است. بنابراین آشنایی کارفرمایان ایرانی با چارچوب این نوع قرارداد و ابعاد حقوقی آن، مفید به نظر می‌رسد؛ وانگهی طبق آیین‌نامه اجرایی قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی ایران مصوب ۱۳۷۵، در EPC های بین‌المللی نیز پیمانکار خارجی مکلف است تا حد امکان از پیمانکاران ایرانی نیز استفاده کند لذا آگاهی پیمانکاران داخلی از نحوه انعقاد و مفاد این قرارداد مفید فایده خواهد بود.

در این مقاله کوشیده‌ایم که پس از بیان مفهوم قرارداد EPC و تفکیک آن از قراردادهای مشابه، مهم‌ترین نکات مطرح در این قراردادها از جمله شرایط طرفین قرارداد، چگونگی ارجاع کار به پیمانکار، شیوه‌های تعیین حق‌الزحمه پیمانکار، بحث ضمانت‌نامه‌ها و مسوولیت متعاقدين را بررسی کرده و جایگاه این قرارداد در نظام حقوقی ایران و موارد مغایر آن با مقررات سازمان تجارت جهانی با توجه به ضرورت الحاق ایران به این سازمان را بررسی کنیم.

۱- مفهوم قرارداد EPC

EPC مخفف سه واژه (Engineering, Procurement و Construction) بوده و به قراردادی اطلاق می‌شود که به موجب آن، کارفرما امور طراحی، مهندسی، تهیه مصالح و تجهیزات، مدیریت طرح، اخذ مجوزهای لازم، ساخت و نصب پروژه را به پیمانکار عمومی واگذار می‌کند (EPC and Design-Build Construction:2006,p.1). این عملیات گاه به صورت ترکیبی و در قالب یک قرارداد واحد و گاه به صورت قراردادهای جداگانه انجام می‌شود. در این نوع قراردادها، پیمانکار متعهد می‌شود که کارهای طراحی، مهندسی، تهیه مصالح، انبارداری، تامین

نیروی انسانی، ماشین آلات، انتقال فناوری، آموزش نیروهای کارفرما و عملیات ساخت و ساز را بر عهده گیرد و به نحو متقابل، کارفرما نسبت به تأمین محل مورد نیاز جهت اجرای پروژه، ارائه اطلاعات و ضوابط جاری در محل اجرا از قبیل ضوابط محیط زیست یا ضوابط راجع به کاربری زمین و بررسی مدارک تسلیمی پیمانکار در موقع متقاضی متعهد می‌گردد (Huse:2002,p.2). قراردادهای EPC را قراردادهای کلید در دست (Turnkey Contracts) نیز می‌نامند زیرا پس از انجام عملیات راجع به نصب و تکمیل ساخت و آزمایش‌ها و بازرسی‌های فنی، کارفرما تنها با فشار دادن یک کلید، از پروژه مورد نظر بهره‌برداری می‌کند (ACE and CECA ICE:2002). معمولاً در طرح‌های عمرانی و زیربنایی، تنها یک قرارداد EPC منعقد می‌شود اما در طرح‌های پیچیده و بسیار بزرگ مانند قراردادهای نفتی بالای ۱۰۰ میلیارد ریال در ایران، چندین قرارداد EPC منعقد شده و کل طرح به یک پیمانکار واگذار نمی‌شود چرا که اولاً در صورت واگذاری کل طرح به یک پیمانکار عمومی سرعت کار پایین می‌آید؛ ثانیاً هزینه اجرای طرح بسیار افزایش می‌یابد.

۲- تفکیک قرارداد EPC از قراردادهای مشابه

با بیان مفهوم قرارداد EPC، ممکن است این نهاد با قراردادهای BOT و قراردادهای معمول پیمانکاری خلط شود لذا برای جلوگیری از این اختلاط، به تفکیک EPC از دو قرارداد دیگر می‌پردازیم:

الف) تفکیک قرارداد EPC از قرارداد BOT

قراردادهای BOT یا قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و واگذاری به قراردادهایی اطلاق می‌شود که در آن، یک بخش (معمولاً دولتی)، امتیاز ساخت یک پروژه را به بخش خصوصی منتقل می‌کند. بخش مزبور نیز پس از ساخت طرح، به مقدار مورد توافق، مالک طرح شده و از آن بهره‌برداری می‌کند و پس از پایان مدت، مالکیت طرح را مجدداً به بخش انتقال دهنده عودت می‌دهد. از این قراردادها معمولاً در طرح‌های زیربنایی کلان استفاده شده و غالباً دولت از بخش خصوصی خارجی جهت ساخت و راه‌اندازی طرح استفاده می‌کند (UNIDO:1996, p.23). به طور کلی دو تفاوت اساسی میان قراردادهای BOT و EPC وجود دارد:

۱- در قراردادهای BOT، پیمانکار پس از ساخت طرح، مالک موقت آن می‌شود و هزینه اجرا و راه‌اندازی طرح را از همان محل تأمین می‌کند در حالی که در قراردادهای EPC، پیمانکار مالکیتی بر طرح نداشته و تنها در قبال گرفتن مبلغی، عملیات طراحی و تهیه مصالح انجام پذیرفته و رابطه پیمانکار با طرح قطع می‌گردد. همچنین مالکیت مصالح خریداری شده

توسط پیمانکار برای اجرای پروژه، پس از خرید به کارفرما منتقل می‌شود چرا که این مواد به حساب کارفرما خریداری شده‌اند. البته ممکن است در برخی قراردادهای EPC این شرط گنجانده شود که تا زمان تادیه نشدن حقوق پیمانکار، کارفرما مالکیتی بر طرح نخواهد داشت و پیمانکار همچنان مالک طرح بماند اما با وجود چنین شرطی هم نمی‌توان این مالکیت را با مالکیت حاصل از قرارداد BOT یکسان پنداشت. با اینحال چه در قراردادهای BOT و چه EPC، مالکیت نقشه‌ها و اسناد تهیه شده طبق حقوق مالکیت فکری، متعلق به خالق آنهاست و استفاده از این اسناد در طرح‌های دیگر نیازمند کسب اجازه از صاحب حق است.

۲- تفاوت دوم این دو دسته قرارداد آن است که در قراردادهای EPC عملیات راجع به طراحی برعهده پیمانکار است در حالی که در قراردادهای BOT این امر گاه در اختیار پیمانکار و گاه در اختیار کارفرماست (Meheer, Ppllais, pp.23 and s).

ب) تفکیک قرارداد EPC از قراردادهای معمول پیمانکاری

میان این دو دسته قرارداد نیز می‌توان قایل به دو فرق عمده شد:

- ۱- در قراردادهای معمول پیمانکاری، وظیفه ساخت و ساز به پیمانکار محول می‌گردد و کارهای مربوط به طراحی پروژه معمولاً از سوی شخص دیگری شخص دیگری انجام می‌شود در حالی که در قراردادهای EPC، طراحی، تهیه تجهیزات و نصب و ساخت پروژه تماماً به پیمانکار عمومی واگذار می‌گردد (FIDIC: 1998, p.10).
- ۲- قراردادهای EPC غالباً در پروژه‌های کلان عمرانی و زیربنایی و پروژه‌هایی که نیازمند استفاده از تخصص پیمانکار خارجی است مورد استفاده قرار می‌گیرد در حالی که از قراردادهای معمول پیمانکاری، بیشتر در پروژه‌های کوچک و پروژه‌های غیر زیربنایی استفاده می‌شود.

۳- ماهیت حقوقی قراردادهای EPC

آنچه روال معمول و شایع اکثر نویسندگان حقوقی ماست آن است که در تعیین ماهیت حقوقی یک نهاد جدید، ابتدا به سراغ قالب‌های سنتی مذکور در قانون مدنی مانند بیع، اجاره، معاوضه و.... می‌روند و در صورت عدم توفیق در انطباق آن نهاد با عقود مزبور، از ماده ۱۰ ق.م. یاری می‌جویند که به موجب آن، «قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است». اما نگارنده در تعیین ماهیت حقوقی قراردادهای EPC به هیچ یک از این دو راه نگراییده است زیرا از یکسو معتقد است ماده ۱۰ ق.م. زمانی در تعیین ماهیت باید مورد استفاده قرار گیرد که نهاد مورد بحث با هیچ

یک از عقود معین منطبق نباشد و از سوی دیگر بر این باور است که منظور از عقود معین، صرفاً عقود سنتی مذکور در قانون مدنی نیست بلکه مقصود، عقدی است که نام، آثار و شرایط ویژه آن در قانون [به طور عام] ذکر شده باشد. لذا از آنجا که نام، آثار و شرایط قرارداد EPC در برخی قوانین ایران نظیر قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی تولیدی و صنعتی اجرایی کشور (مصوب ۱۳۷۵)، قانون نحوه نظارت مجلس بر انعقاد قراردادها در دستگاه‌های اجرایی (مصوب ۱۳۸۱) و بند و ماده ۸۵ قانون برنامه سوم توسعه کشور (۱۳۷۹) ذکر شده است، در بیان ماهیت حقوقی EPC باید آنرا یکی از مصادیق «عقود معین» برشمرد. البته ماده ۱۰ ق.م. نیز می‌تواند در رفع سکوت قانون و یا تراضی طرفین بر خلاف قانون در جایی که مفاد قانون امری نیست، مورد استفاده قرار گیرد. در مورد ماهیت، این نکته را نیز بیفزاییم که قراردادهای را نمی‌توان در ردیف قراردادهای سرمایه‌گذاری قرار داد زیرا پیمانکار خارجی پس از طراحی و تهیه تجهیزات و نصب پروژه دیگر رابطه‌ای با طرح نداشته و سود حاصل از طرح به عنوان منبع تامین هزینه‌های او تلقی نمی‌شود. در حقیقت او تنها با ارائه خدماتی معین، دستمزد دریافت می‌کند لذا می‌توان این قراردادها را در زمره قراردادهای خدماتی محسوب نمود.

۴- معرفی طرفین قرارداد EPC و شرایط آنها

چنانکه گفتیم کارفرما و پیمانکار، دو طرف اصلی قرارداد EPC به شمار می‌آیند. در این بخش می‌کوشیم تا این دو دسته را مفصل‌تر معرفی کرده و شرایط آنها را بررسی نماییم:

الف) کارفرما

در کشور ما به طور سنتی، طرف قرارداد با پیمانکار را کارفرما (Employer) می‌نامند. شاید استعمال این واژه، ناشی از این امر است که در اکثر قراردادهای پیمانکاری، دولت یا سازمان دولتی طرف قرارداد است برای مثال، در برخی قراردادهای EPC منعقد شده در ایران، کارفرما بخش خصوصی است مثل قرارداد شرکت آذر آب و شرکت لوشه آلمان در سال ۱۳۸۲ (گودرزی: ۱۳۸۳-۸۴ ص ۵) در حالی که در کشورهای توسعه یافته معمولاً از اصطلاح صاحب‌کار (Owner) یا خریدار خدمت (Purchaser) استفاده می‌شود. در طرح‌های عمرانی بزرگ، غالباً خود کارفرما قادر به نظارت بر کار و کنترل کیفی نیست لذا نمایندگان از سوی خود برای انجام تعهدات خود برمی‌گزینند که عبارتند از:

الف- (۱) مشاور

مشاور کارفرما در بیشتر قراردادهای بین‌المللی EPC، شخصی حقوقی است که از سوی کارفرما و به عنوان عامل، جهت انجام خدمات فنی در زمینه کارهای موضوع قرارداد منصوب می‌شود. بنابراین در مواردی که کارفرما وظایف و اختیارات خود در زمینه اتخاذ تصمیم پیرامون موضوعات قرارداد یا تایید عملیات را به مشاور خویش واگذار می‌کند، پیمانکار مکلف است به او مراجعه کند (Twarog:1993,p.36). البته اختیارات مشاور محدود بوده و حق تجدید یا سلب مسوولیت پیمانکار یا افزایش مدت یا مبلغ قرارداد را ندارد. نظام حقوقی ایران در خصوص انتخاب مشاور، شرایط و محدودیت‌هایی را برای کارفرما پیش‌بینی کرده است:

اولاً- کارفرما باید مشاور را از میان افرادی برگزیند که شرایط و صلاحیت‌های مندرج در آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و رتبه‌بندی واحدهای خدمات مشاوره را دارا باشند؛
ثانیاً: کارفرما تنها زمانی می‌تواند از میان شرکت‌ها و مؤسسات خدمات مشاوره خارجی، دست به گزینش بزند که شرکت‌های ایرانی، توانایی انجام خدمات مشاوره‌ای موردنظر کارفرما را نداشته باشند و انگهی حداقل ۳۵ درصد خدمات از سوی واحد ایرانی عرضه شود (مشارکت مشاور ایرانی و خارجی). اما در مواردی که بنا به شرایط یا ماهیت کار، مشارکت طرف ایرانی باید نسبت کمتری داشته یا مشارکت ایرانی اساساً ممکن نباشد، تنها پس از تایید وزیر و رئیس سازمان برنامه و بودجه، این امر امکان‌پذیر است.

لازم به توضیح است که مقررات نظام حقوقی در این زمینه، به احتمال بسیار و در صورت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی دستخوش تغییر خواهند شد زیرا کشور ما در لحظه الحاق باید با دیگر اعضای سازمان در خصوص کاهش مانع آزادسازی خدمات به توافق برسد و از آنجا که قراردادهای EPC جزو قراردادهای خدماتی به شمار می‌آیند اصلاح مقررات ایران در این بخش جهت هماهنگی با نظام تجارت بین‌الملل ضروری است و یکی از دلایل حضور غیرفعالانه پیمانکاران خارجی در طرح‌های کشور نیز به محدودیت‌های خاص نظام حقوقی ایران در این زمینه باز می‌گردد.

الف- (۲) بازرسی فنی

بازرسی فنی، شخصی حقیقی یا حقوقی است که از سوی کارفرما برای نظارت و کنترل کیفیت اجرای پروژه منصوب شده و زیر نظر مشاور انجام وظیفه می‌کند. در مواردی که پیمانکار و کارفرما در خصوص یکی از مسایل و اسناد فنی طرح، اختلاف نظر دارند، به منظور حل اختلاف به بازرسی فنی مراجعه کرده و نظر او برای طرفین، قطعی است (Easwaran:1993, p.52).

(ب) پیمانکار

در این بخش ابتدا از شرایط پیمانکار و سپس از پیمانکاران فرعی سخن می‌گوییم:

(ب-۱) شرایط پیمانکار

از آنجا که موضوع قرارداد EPC غالباً طرح‌های بزرگ و پیچیده بوده و وظیفه طراحی، تهیه لوازم و ساخت و نصب را پیمانکار بر عهده دارد لذا باید از شایستگی و توانایی کافی برای عهده دار شده تعهد قراردادی برخوردار باشد. پیمانکار عمومی نیز هر چند می‌تواند وظیفه خود را به چند پیمانکار فرعی (Subcontractor) واگذار کند اما از آنجا که پیمانکار اصلی به عنوان یکی از طرفین قرارداد در قبال کارفرما مسوول است در نتیجه او نیز در انتخاب پیمانکاران فرعی توانا و شایسته تلاش می‌کند. این موضوع نه تنها در قراردادهای EPC دولت با بخش خصوصی دیده می‌شود بلکه در قراردادهایی که بخش غیردولتی، کارفرماست نیز وجود دارد (EIC Contractor's Guide to the FIDIC Conditions of Contract for EPC: 2006, p.1). در حقوق ایران در قراردادهایی که کارفرما بخش دولتی است برای تعیین پیمانکار شرایطی در نظر گرفته شده است:

۱- مطابق قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی تولیدی و صنعتی اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات مصوب ۱۳۷۵:

الف- پیمانکار طراحی و ساخت به شرکت یا موسسه‌ای اطلاق می‌شود که مسوولیت انجام خدمات طراحی تفصیلی و اجرایی، تهیه و تامین کالا و تجهیزات، عملیات اجرایی، نصب و راه‌اندازی و مدیریت انجام این فعالیت‌ها در یک پروژه را برعهده دارد. از آن رو در تعریف فوق، به شرکت یا موسسه اشاره کردیم که امروزه نه تنها در ایران بلکه در دنیا سخن گفتن از اشخاص حقیقی به عنوان پیمانکار جز در طرح‌های بسیار کوچک، منسوخ شده است. به همین دلیل در ماده مورد ذکر، پیمانکار به شرکت یا موسسه اطلاق شده است نه شخص حقیقی.

ب- از تاریخ تصویب قانون مذکور، ارجاع کارهای خدمات مهندسی مشاور و پیمانکاری ساختمانی، تاسیساتی، تجهیزات و خدماتی صرفاً به موسسات و شرکت‌های داخلی مجاز است. در صورت عدم امکان، به پیشنهاد دستگاه اجرایی و تصویب شورای اقتصاد از طریق مشارکت شرکت‌های ایرانی- خارجی، مجاز خواهد بود و حداقل سهم ارزشی طرف ایرانی ۵۱ درصد می‌باشد.

ج- پیمانکار موظف است کلیه لوازم و تجهیزات و خدماتی را که در داخل کشور تولید و ارائه می‌شود یا قابلیت تولید و ارائه را دارد مورد استفاده قرار دهد. در هر حال، حداقل ۵۱

درصد از ارزش کار باید در داخل انجام شود. در موارد استثنا، تایید سازمان برنامه و بودجه و تصویب شورای اقتصاد، ضروری است.

لازم به ذکر است که قانون مذکور برای کلیه وزارتخانه‌ها، موسسات و شرکت‌های دولتی یا وابسته به دولت و شرکت‌های ملی نفت و گاز و پتروشیمی و... اعم از اینکه قانون خاص داشته باشند یا نه، در انجام کارهای خدمات مهندسی مشاور، پیمانکاری، ساختمانی، تاسیساتی و تجهیزاتی، لازم‌الرعایه است.

۲- طبق آیین‌نامه تشخیص صلاحیت پیمانکاران اجرای طرح‌های صنعتی به روش طرح و ساخت مصوب ۱۳۸۰، برای پیمانکاران گواهی صلاحیت صادر می‌شود.

چنانکه پیش از این گفتیم لزوم سهم بودن طرف ایرانی در پیمانکاری و برخورداری شریک ایرانی از حداقل ۵۱ درصد سهام با روح حاکم بر سازمان تجارت جهانی و نیز گرایش غالب به آزاد سازی خدمات و حذف موانع غیر ضروری در این راه، مغایرت دارد. البته قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی محدودیت بخش خارجی را حذف کرده است و هر چند قانون مزبور در مورد سرمایه‌گذاری خارجی محدودیت بخش خارجی را حذف کرده است و هر سرمایه‌گذاری‌ها قرار ندارد اما با استنباط از گرایش مقلن ایرانی به حذف محدودیت سهام بخش خارجی و تعمیم آن به بخش خدمات و از آن جمله قراردادهای EPC، می‌توان به خط مشی کلی قانون‌گذار در کاهش محدودیت‌ها پی برد. با این حال نگارنده اصلاح این مقررات و هماهنگ‌سازی آن با مقررات WTO را پیشنهاد می‌کند.

ب-۲) پیمانکاران فرعی و رابطه حقوقی آنها با پیمانکار اصلی و کارفرما

در پروژه‌های بزرگ پیمانکار اصلی یا عمومی، انجام بخشی از کار را به پیمانکاران فرعی واگذار کرده و خود بر آنها نظارت می‌کند اما نمی‌تواند تمام کار را به پیمانکاران فرعی واگذار نماید. معمولاً در قراردادهای نمونه EPC این شرط گنجانده می‌شود که در صورت واگذاری کل قرارداد از سوی پیمانکار اصلی، کارفرما حق فسخ قرارداد و واگذاری آن به پیمانکار دیگری را دارد (Special Conditions for EPC Subcontracts: 2006, p.1). در حقوق ایران و به موجب تبصره ۲ ماده ۱۸ آیین‌نامه ارجاع کار به پیمانکاران، ضمانت اجرای شدیدی پیش‌بینی شده است که همان، محروم شدن پیمانکار از ارجاع کار به مدت ۲ سال است. پیمانکار اصلی اصولاً حق واگذاری بخشی از طرح را به پیمانکار فرعی را دارد مگر آنکه این حق در قرارداد از وی سلب شده یا واگذاری، منوط به تایید کارفرما شده باشد. در هر حال در قراردادهایی که پیمانکار اصلی با فرعی منعقد می‌کند، نام کارفرما به عنوان ذینفع قرارداد ذکر می‌شود. رابطه

سه جانبه کارفرما، پیمانکار اصلی و پیمانکار فرعی با یکدیگر، در بردارنده برخی نکات حقوقی است که جا دارد بدانها اشاره شود:

۱- **رابطه پیمانکار اصلی با فرعی:** این دو به موجب یک قرارداد فرعی که غیر از قرارداد EPC است در برابر یکدیگر متعهد شده و تخلف از آن، متعهدله را در برابر متخلف ذیحق می‌گرداند.

۲- **رابطه کارفرما با پیمانکار اصلی:** این دو طبق قرارداد اصلی (قرارداد EPC) در برابر یکدیگر متعهدند ضمن آنکه پیمانکار اصلی نسبت به اعمال پیمانکار فرعی در قبال کارفرما مسوولیت دارد.

۳- **رابطه کارفرما با پیمانکار فرعی:** در مواردی که پیمانکار اصلی ورشکسته می‌شود درخصوص حق رجوع کارفرما به پیمانکار فرعی برای اجرای تعهدات و یا دریافت خسارت ممکن است دو استدلال مختلف طرح شود:

از یکسو می‌توان این حق را از کارفرما گرفت چرا که کارفرما با پیمانکار اصلی طرف قرارداد است و طبق اصل نسبی بودن اثر قراردادها، پیمانکار فرعی در برابر کارفرما مسوول نیست همچنانکه او نمی‌تواند برای گرفتن حق‌الزحمه خود به جای مراجعه به پیمانکار اصلی، به کارفرما مراجعه کند. اما در مقابل می‌توان گفت که هر گاه نام کارفرما در قرارداد فی‌مابین پیمانکار اصلی و فرعی به عنوان ذینفع قید شود گویی یک تعهد به نفع شخص ثالث رخ داده و ذینفع (کارفرما) می‌تواند برای کسب حق خود اقدام کند. در مواردی هم که پیمانکار اصلی از اجرای تعهد امتناع نموده و وسیله‌ای برای اجبار او موجود نباشد دادن حق الزام پیمانکار فرعی به انجام تعهد را بهترین وسیله اجرای تعهد و جبران خسارت کارفرما (متعهدله) دانست که این نظر با روح برخی مواد نظام حقوقی ایران از جمله ماده ق.م. سازگار است. همچنین در جایی که از ورشکستگی پیمانکار اصلی، زیانی به کارفرما وارد شود دادگاه می‌تواند طبق ماده ۳ ق. مسوولیت مدنی، بهترین راه جبران خسارت را الزام پیمانکار فرعی به اجرای تعهد قرار دهد. در حالت دعوی پیمانکار فرعی علیه کارفرما نیز در صورتی که پیمانکار اصلی حق واگذار کردن بخشی از طرح را داشته و کار هم انجام شده است می‌توان برای پیمانکار فرعی قائل به حق مراجعه به کارفرما شد چرا که در غیر این صورت کاری به نفع کارفرما انجام شده است بی‌آنکه پولی بابت آن پرداخت کرده باشد و به عبارت بهتر دارا شدن ناعادلانه صورت گرفته است. آنچه استدلال ما را تقویت می‌کند رأی اصراری شماره ۱۹ هیات عمومی دیوانعالی کشور در سال ۱۳۷۷ بود که با توجه به همین اصل کلی حقوقی (اصل منع دارا شدن بلاجهت)، حکم به نفع پیمانکار فرعی داد (مذاکرات و آراء هیات عمومی دیوان عالی کشور در سال ۱۳۷۷:

۵- چگونگی ارجاع کار از سوی کارفرما به پیمانکار

مراحل ارجاع به پیمانکار عبارت است از:

- ۱- ابتدا کارفرما برای واگذاری پروژه، اعلام آمادگی می‌کند تا متقاضیان برای به عهده گرفتن طرح، اسناد و مدارک خود را ارائه دهند.
- ۲- کارفرما از میان مدارک فرستاده شده و براساس تحقیقاتی که انجام می‌دهد پیمانکارانی را که صلاحیت عهده‌دار شدن طرح را برعهده دارند، انتخاب می‌کند. در جایی که کارفرما، یک بخش خصوصی است معمولاً روال و شرایط استاندارد برای احراز صلاحیت وجود ندارد با این حال در قراردادهایی EPC که کارفرما بخش دولتی بوده یا تأمین مالی طرح (Finance) از سوی مؤسساتی نظیر بانک جهانی یا انجمن بین‌المللی توسعه صورت می‌گیرد، احراز صلاحیت طبق روال خاصی انجام می‌شود. در احراز صلاحیت پیمانکار مواردی مانند تجربه و عملکرد گذشته آنها در قراردادهای مشابه، قابلیت پیمانکار از صلاحیت نباید براساس معیارهایی باشد که به حذف شرکت‌های رقیب و رقابت غیرمنصفانه منتهی شود (ACE and CECA ICE, op.cit., pp.100 and s).

در حقوق ایران، مطابق مواد ۱۰ و ۱۴ آیین‌نامه ارجاع کار به پیمانکاران، ارزیابی و تعیین صلاحیت پیمانکار براساس معیارهای عینی انجام می‌شود؛ ضمن آنکه برای ارجاع کار در طرحهایی که تمام یا قسمتی از منابع مالی آن، از محل اعتبارات عمرانی تأمین شده باشد، هیات ارزیابی پیمانکار، پیمانکارانی را که به نخستین فراخوان پاسخ داده و دارای بالاترین امتیاز بوده و ۶۵ درصد امتیازات متقاضیان به حد نصاب نرسد، کارفرما مخیر است که فراخوان را تجدید کرده یا برای پیمانکاران ذی‌صلاح، مستقیماً دعوت‌نامه بفرستد.

۳- بعد از احراز صلاحیت، اسناد مناقصه برای متقاضیان ذی‌صلاح ارسال می‌شود. این اسناد معمولاً شامل ۳ بخش است: بخش اول: شرایط قرارداد؛ بخش دوم: جزئیات فنی طرح؛ بخش سوم: راهنمایی‌های مفصل درباره چگونگی تقدیم پیشنهاد (Huse, op.cit., pp.10 and s).

در حقوق ایران و مطابق ماده ۷۹ قانون محاسبات، انجام قراردادهای پیمانکاری توسط بخش خصوصی بر اساس مناقصه صورت می‌پذیرد و از آنجا که ماده ۳۵ قانون برنامه سوم توسعه کشور، تبعیض قائل شدن میان بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی در ارجاع کار و انجام معامله توسط بخش دولتی و عمومی را ممنوع کرده است، اگر بخش دولتی دیگری نیز بخواهد موضوع قرارداد EPC را انجام دهد باید طبق اسناد مناقصه وارد عمل شود. به علاوه بند و ماده ۸۵ قانون مذکور، انجام هرگونه قرارداد خارجی بیش از یک میلیون دلار را تنها از طریق مناقصه محدود یا بین‌المللی، ممکن می‌داند.

در ارجاع کار به پیمانکاران در قراردادهای بین‌المللی EPC، به طور کلی از روش مناقصه محدود رقابتی استفاده می‌شود (Glagola:1992,p.20) اما در مناقصه‌هایی که برای قراردادهای EPC و در ایران برگزار می‌شود، حضور پیمانکاران خارجی، منوط به مشارکت با یک پیمانکار ایرانی است و در صورت عدم امکان مشارکت طرف ایرانی، پروژه با تایید سازمان برنامه و بودجه و تصویب شورای اقتصاد به پیمانکار خارجی واگذار می‌شود. بنظر می‌رسد که شرکت‌های خارجی طبق قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱، با محدودیت‌های راجع به حداقل ۵۱ درصد مشارکت طرف ایرانی یا ضرورت تصویب شورای اقتصاد روبرو نیستند. برای شرکت در مناقصه، متقاضی باید ضمانت‌نامه شرکت در مناقصه را ارائه دهد که مبلغ آن بر حسب مبلغ ارزیابی شده، بین ۲ تا ۵ درصد است. به علاوه نظام حقوقی ایران برای پیمانکار خارجی، محدودیت دیگری نیز پیش‌بینی کرده است بدین ترتیب که پیمانکار خارجی تنها ضمانت‌نامه‌هایی را می‌تواند ارائه دهد که از سوی بانک‌های مورد تایید بانک مرکزی صادر شده باشند ولی از پیمانکار داخلی، ضمانت‌نامه‌های موسسات مالی و اعتباری مجاز هم پذیرفته می‌شود. در مواردی که برنده مناقصه قرارداد را امضا کرده و ضمانت‌نامه انجام تعهد را ارائه دهد، ضمانت‌نامه شرکت در مناقصه آزاد می‌شود (Meyer:2002, pp.81 and seq). این فرایند در حقوق ایران نیز پذیرفته شده است (ر.ک. به ماده ۸ آیین‌نامه تضمین برای معاملات دولتی). در قراردادهای نمونه اتحادیه بین‌المللی مهندسان مشاور (فید یک) مقرر شده است که در جریان مناقصه، کارفرما مجبور به قبول پایین‌ترین مبلغ پیشنهاد نیست (FIDIC, op.cit.,pp,40 and s.). در حقوق ایران چیزی در این زمینه پیش‌بینی نشده است اما بنظر می‌رسد با توجه به عرف بتوان این اراده فرضی را به کارفرما منتسب دانست که باید پروژه را به پیشنهاد دهنده پایین‌ترین قیمت واگذار کرد مگر آنکه از اراده صریح کارفرما یا اوضاع و احوال قضیه خلاف آن استنباط شده یا عدم صلاحیت پیمانکار اثبات شود.

۶- شیوه‌های تعیین حق‌الزحمه پیمانکار

یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در قراردادهای EPC، تعیین مبلغ قرارداد و شیوه پرداخت حق‌الزحمه پیمانکار است. طرفین قرارداد برای جلوگیری از بروز مشکلات در آینده می‌کوشند تا این موضوع را صراحتاً در شروط پیمان ذکر کنند. به طور معمول در این دسته قراردادها سه روش عمده در تعیین حق‌الزحمه و نحوه پرداخت آن مورد استفاده قرار می‌گیرد:

الف) قیمت مقطوع (Lump- Sum)

در این شیوه که در برخی قراردادهای بین‌المللی EPC نیز دیده می‌شود، کارفرما و پیمانکار بر مبلغ معین و ثابتی توافق کرده و کارفرما تعهد می‌کند که در مواعد مقرر، مبلغ معین شده را بپردازد (Condition of Engagement:2005,p.1). حسن این روش برای کارفرما آن است که هزینه نهایی مورد نیاز برای اجرای پروژه برای او قابل پیش‌بینی است و حتی در صورت افزایش هزینه اجرای طرح یا قیمت مواد و تجهیزات نسبت به مبلغ پیش‌بینی شده، کارفرما تکلیفی به پرداخت مابه‌التفاوت ندارد و به تعبیر دیگر ریسک افزایش هزینه‌ها بر پیمانکار تحمیل می‌گردد هر چند این امکان برای طرفین وجود دارد که در صورت افزایش هزینه‌ها شرایط قرارداد را تعدیل کنند. با این حال پیمانکاران خارجی مجرب با در نظر گرفتن مبلغی به عنوان هزینه‌های احتمالی و پیش‌بینی نشده، در محاسبه‌های خود، مبلغ را بالاتر ارزیابی می‌کنند و از این لحاظ اجرای طرح با این شیوه پرداخت می‌تواند بر کارفرما گرانتر تمام شود. وانگهی ممکن است در صورت افزایش قیمت مصالح، پیمانکار در جهت منافع خود بکوشد که از مواد و مصالح ارزانتر و با کیفیت پایین‌تر استفاده کند در نتیجه کارفرما باید در صورت انتخاب این شیوه پرداخت، بازرسی فنی دقیقی از اجرای طرح به عمل آورد. در قراردادهای EPC منعقد شده در ایران، قیمت پرداختی، علی‌الاصول مقطوع است مگر در موارد زیر:

- ۱- در صورت تغییر کار موضوع قرارداد بطوری که کارفرما مجاز است تا ۲۵ درصد، حجم کار را افزایش یا کاهش دهد؛
- ۲- در صورت توافق طرفین بر تعدیل تمام یا بخشی از شرایط قرارداد:

ب) شیوه بازپرداخت هزینه‌ها (Cost- Reimbursable)

این شیوه غالباً در پروژه‌های گسترده و پیچیده مورد استفاده قرار می‌گیرد و ویژه مواردی است که تعیین میزان و قیمت مواد، مصالح، خدمات و انواع تجهیزات لازم جهت اجرای طرح و در نتیجه تخمین هزینه نهایی پروژه در زمان انعقاد قرارداد میسر نیست (Office of the Inspector General Department of Defense:2000). در این شیوه، کارفرما متعهد می‌شود که هزینه‌های اجرای طرح به علاوه مبلغی به عنوان حق‌الزحمه پیمانکار را پرداخت کند و عیب بزرگ آن برای کارفرما این است که ریسک افزایش هزینه‌ها بر او تحمیل می‌شود. پیمانکار نیز که نفعی در استفاده از مصالح ارزانتر و یا صرفه‌جویی در هزینه‌ها ندارد معمولاً از مواد گرانتر استفاده می‌کند چرا که بازپرداخت آن برعهده کارفرما خواهد بود اما ممکن است کارفرما برای کاهش هزینه‌ها و ریسک افزایش قیمت‌ها در قرارداد مقرر کند که پیمانکار تا حد معقول و متعارفی مستحق دریافت هزینه است.

ج) شیوه واحد به واحد (Unit- Unit)

از این شیوه در پروژه‌هایی استفاده می‌شود که مقدار مواد و خدمات و تجهیزات مورد نیاز، در زمان انعقاد قرارداد مشخص نیست اما می‌توان طرح را به واحدهای مختلف تقسیم کرده و براساس تعداد واحدها، هزینه مواد و حق‌الزحمه پیمانکار را معلوم کرد. برای تعیین واحدهای طرح، مقیاس‌های مختلفی وجود داشته و بستگی به موضوع طرح و توافق طرفین دارد (www.opt-osfns.org/dsf/forms/ob-flagpole Replacement Spec.pdf:2006) مثلاً تعیین حق‌الزحمه و مصالح مورد نیاز براساس یک ساعت بتون‌ریزی یا براساس هر ساعت حفاری و مانند آن. در قراردادهای نمونه EPC و برخی قراردادهای منعقد شده در ایران، این شیوه مورد استفاده قرار گرفته است.

۷- بحث تضمینات در قراردادهای EPC

به غیر از ضمانت‌نامه شرکت در مناقصه که قبل از انعقاد قرارداد و از سوی متقاضیان ارائه می‌شود، در جریان قرارداد نیز ضمانت‌نامه‌های دیگری مطرح می‌گردد که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

الف) ضمانت‌نامه پیش پرداخت

در قراردادهای EPC، کارفرما مبلغی تحت عنوان پیش پرداخت هزینه‌ها به پیمانکار می‌دهد تا از آن برای تهیه مصالح و تجهیزات و خدمات مورد نیاز برای شروع کار استفاده کند. در قبال پرداخت این مبلغ، پیمانکار ضمانت‌نامه‌ای به نام ضمانت‌نامه پیش پرداخت به کارفرما می‌دهد که به تناسب کسر شدن مبلغ پیش پرداخت، از محل صورت وضعیت‌های پیمانکار کاهش می‌یابد (Huse, op.cit.).

ب) ضمانت‌نامه استرداد کسور حسن انجام تعهد

در قراردادهای EPC، درصدی از مطالبات حال شده پیمانکار به عنوان تضمین حسن انجام کار کسر می‌شود اما پیمانکار می‌تواند با ارائه ضمانت‌نامه فوق، مبلغ مزبور را دریافت دارد. نیمی از این ضمانت‌نامه با تحویل موقت طرح و تایید کارفرما آزاد و نیم دیگر پس از تحویل قطعی و نهایی طرح مسترد می‌شود.

ج) ضمانت‌نامه انجام تعهدات

با انعقاد قرارداد EPC پیمانکار برای تضمین انجام تعهدات قراردادی خود، ضمانت‌نامه‌ای را در اختیار کارفرما قرار می‌دهد تا در صورت نقض تعهد و ورود خسارت به کارفرما، زیان‌دیده بتواند از محل ضمانت‌نامه خسارت وارده را جبران کند. مبلغ این ضمانت‌نامه در هر طرح، متفاوت است اما در غالب موارد بیشتر از ۵ درصد مبلغ پروژه می‌باشد. ضمانت‌نامه در مورد بحث با تحویل موقت طرح مسترد می‌شود مگر آنکه طرفین بر تحویل نهایی طرح توافق کرده باشند.

۸- مسوولیت‌های طرفین قرارداد

از آنجا که کارفرما و پیمانکار دو طرف اصلی قرارداد EPC هستند لذا در دو بند الف و ب، مسوولیت کارفرما و مسوولیت پیمانکار را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

الف) مسوولیت کارفرما

قرارداد EPC تعهداتی از قبیل فراهم ساختن محل مناسب برای اجرای طرح، ایجاد ساختار اقتصادی، سیاسی و حقوقی مناسب به ویژه در جایی که دولت، کارفرماست، ارائه اطلاعات درست، نقشه‌ها و اسناد فنی دقیق به پیمانکار و مانند آن. نقض هر یک از این تعهدات در صورتی که باعث ورود خسارت به پیمانکار شود، باعث مسوولیت قراردادی کارفرما خواهد شد. این مسوولیت با نظام حقوقی ایران سازگار بوده و از حکم کلی ماده ۲۲۶ قانون مدنی در باب «خسارات ناشی از عدم اجرای تعهد قراردادی» نیز می‌توان این امر را استخراج کرد.

ب) مسوولیت پیمانکار

پیمانکار مکلف است کلیه تعهداتی را که صراحتاً یا به حکم اوضاع و احوال قضیه و عرف قراردادی برعهده گرفته است انجام دهد و نقض آنها برای او ایجاد مسوولیت می‌کند (Exhibita Prototype of Certain General Conditions for EPC Contracts: 1998). با این حال، قلمرو مسوولیت او از لحظه انعقاد قرارداد تا تحویل موقت طرح و از لحظه تحویل موقت تا زمان تحویل نهایی، با هم متفاوت است:

ب-۱) مسوولیت پیمانکار تا زمان تحویل موقت طرح

تحویل موقت طرح پس از انجام آزمایش‌های لازم در مورد عملکرد طرح و حصول شاخصهای لازم صورت می‌پذیرد. پیمانکار از لحظه شروع کار تا تحویل موقت، نسبت به هر

بخش کار مسوول بوده و علاوه بر مراقبت از مواد و تجهیزات خریداری شده، باید بر اجرای طرح نیز نظارت کند به تعبیر دیگر، پیمانکار در این دوره زمانی برای جبران خسارات وارده مسوولیت کامل دارد. با این حال پیمانکار در برابر خسارات غیرمستقیم و نیز خسارات مازاد بر مبلغ تعیین شده به عنوان حداکثر مسوولیت، مسوول نیست. پس از خریداری مصالح، علی‌رغم آنکه مالکیت بلافاصله به کارفرما منتقل می‌شود اما پیمانکار به عنوان امین باید از آنها حفاظت کند.

ب-۲) مسوولیت از زمان تحویل موقت تا زمان تحویل قطعی

پس از تحویل موقت طرح و با توجه به عدم تسلط پیمانکار بر پروژه، مسوولیت مراقبت او منتفی است اما تا مدت زمانی پس از آن که به موجب قرارداد مشخص می‌شود پیمانکار مسوول رفع نواقص موجود در طرح یا نواقصی که در این دوره بوجود می‌آید، خواهد بود مگر آنکه نقض بوجود آمده، ناشی از عمل کارفرما باشد. آنچه تاکنون گفتیم در مورد مسوولیت قراردادی بود اما در مورد مسوولیت مدنی این نکته را بیفزاییم که پیمانکار تا زمان تحویل نهایی طرح، در قبال هرگونه خسارات وارده به اشخاص ثالث یا پاسخ به ادعای آنان در موارد مرتبط با موضوع قرارداد، مسوولیت دارد مگر آنکه خسارات وارده ناشی از عمل کارفرما، اقدام خود شخص ثالث یا قوه قاهره باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

- ۱- قراردادهای EPC به قراردادهایی گفته می‌شود که در آن، کارفرما، امور طراحی، مهندسی، تهیه مصالح و تجهیزات، مدیریت طرح، اخذ مجوزهای لازم، ساخت و نصب پروژه را به پیمانکار عمومی واگذار می‌کند.
- ۲- در قراردادهای BOT، پیمانکار پس از ساخت طرح، مدتی مالک طرح بوده و از آن بهره‌برداری می‌کند و سپس مالکیت را به کارفرما منتقل می‌کند اما در قراردادهای EPC، پیمانکار مالک طرح نشده و پس از نصب و راه‌اندازی طرح، رابطه قراردادی او با کارفرما قطع می‌شود. همچنین قراردادهای EPC از قراردادهای معمول پیمانکاری با توجه به قلمرو و مفاد قرارداد، متمایز می‌گردد.
- ۳- از آنجا که نام، شرایط و آثار قرارداد EPC در برخی قوانین ایران ذکر شده است لذا در ماهیت حقوقی آن باید آن را از مصادیق عقود معین دانست و از ماده ۱۰ ق.م.ت.ا. برای تکمیل موارد ناقص قانون بهره برد.

- ۴- کارفرما و پیمانکار، طرفین اصلی قرارداد EPC هستند که برحسب مورد، مشاور و بازرس فنی نیز ممکن است به عنوان نماینده کارفرما انجام وظیفه کنند. پیمانکار نیز از میان کسانی انتخاب می‌شود که شرایط قانونی و صلاحیت لازم برای انجام طرح را دارا باشد.
- ۵- نحوه ارجاع کار به پیمانکار شامل سه مرحله است: اعلام آمادگی کارفرما برای واگذاری طرح، ارسال مدارک پیمانکاران متقاضی و بررسی آنها، ارسال اسناد مناقصه برای پیمانکاران ذی صلاح.
- ۶- شیوه قیمت مقطوع، شیوه بازپرداخت هزینه‌ها و شیوه واحد به واحد، شیوه رایج تعیین هزینه طرح و حق الزحمه پیمانکار در قراردادهای EPC است.
- ۷- ضمانت‌نامه‌های شرکت در مناقصه، پیش پرداخت، استرداد کسور حسن انجام تعهد و انجام تعهدات، از ضمانت‌نامه‌های رایج در قراردادهای EPC است.
- ۸- نقض تعهدات قراردادی، باعث مسوولیت متخلف در برابر طرف دیگر قرارداد می‌شود.
- ۹- برخی مقررات داخلی ایران که در قراردادهای EPC جاری است نظیر قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی مصوب ۱۳۷۵ در مورد لزوم مشارکت پیمانکار ایرانی در طرح‌های واگذار شده به پیمانکاران خارجی با قواعد بین‌المللی موجود که الزام خارجی‌ان در استفاده از نیروهای داخلی کشور میزبان را منع کرده‌اند، مغایرت آشکار داشته و برای هماهنگی با رویه بین‌المللی باید مقررات مزبور را اصلاح کرد و ضرورت این اصلاح با توجه به الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) دو چندان خواهد شد.

منابع و مأخذ

الف- فارسی

۱. گودرزی، حبیب، قرارداد EPC، (۱۳۸۳)، تحقیق دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران.
- ۲- مذاکرات و آرای هیات عمومی دیوان عالی کشور در سال ۱۳۷۷، ج ۴، چاپ دوم، ۱۳۸۲.

ب- خارجی

۱. کتابها

- 1- ACE and CECA ICE, EIC Contractors Guide to the FIDIC Conditions of Contract for EPC Turnkey Project, (Thomas Telford Ltd, 2002).
- 2- Charles R. Glagola, Quality Performance measurements of the EPC process, (Construction Industry Institute, 1992).
- 3- Christine Meyer, Characterization of EPC, (MCP Hahnemann University, 2002).
- 4- FIDIC, FIDIC Conditions of EPC Turnkry Projects: Test Contract, (Thomas Telford Ltd, 1998).
- 5- Joseph Huse, Understanding and Negotiating Turnkey and EPC Contracts, 2en ed, (London: Sweet & Maxwell. 2002).
- 6- Invitation to Bid on EPC Contract, Worldwide Projects Inc, 2000 .

- 7- Ir. Sebastiaan Meheer, Spiro. N. Pplais, BOT Contracts, (Netherlands: Delf University of Technology).
- 8-Office of the Inspector General Department of Defense, Contracts for professional, Administrative and Management Support Services, Report No D-2000-100, March 10, 2000.
- 9-UNIDO, Guidelines for Infrastructure Development through BOT Projects, (Vienna: UNIDO Publications, 1996).

۲. مقالات

- 1- Danial L. Twarog, EPC Research, American Foundry men's Society, vol.83, N.2, February 1, 1993.
- 2- Jay Easwaran, Research Advances EPC Process, American Foundrymen's Society, vol. 83, N.4, April 1, 1993.

۳. منابع اینترنتی

- 1- Condition of Engagement, in: www.ttiarch.com/conditions4.htm-18k-9avr2005.
- 2- EIC Contractor's Guide to the FIDIC Conditions of Contract for EPC, in: www.jurisint.org/02/en/doc/431.htm-6k.
- 3- EPC and Design-Build Construction, in: <http://www.fedpubseminars.Com/Seminar/dbc.html>.
- 4- Exhibit a Prototype of Certain General Conditions for EPC Contracts, in: www.wutc.wa.gov/webimage.nsf/O/dc9846dce11
- 5- Special Conditions for EPC Subcontracts, in: [http://.../wtp/General%20Information/Term Conditions/Exhibit%20.pdf](http://.../wtp/General%20Information/Term%20Conditions/Exhibit%20.pdf).
- 6- [www.opt-osfns.org/dsf/forms/ob-flagpole Replacement Spec.pdf](http://www.opt-osfns.org/dsf/forms/ob-flagpole%20Replacement%20Spec.pdf).